

Meierij

1. Samenvatting

Dit is een verstedelijkte regio ('s-Hertogenbosch, Tilburg), met flinke oppervlakten bos en landbouw. Het beeld wordt bepaald door dekzandruggen, beekdalen, broekgebieden en heideontginningen met veel verspreide bewoning. Het Groene Woud (thans Van Gogh Nationaal Park) vormt het centrale deel van de regio.

2. Karakteristiek

De Meierij beslaat het centrale zandgebied van Brabant, globaal gelegen tussen Eindhoven, Tilburg en 's-Hertogenbosch'. De twee steden zijn ruimtelijk dominant in de regio. Ze maken, samen met flinke nederzettingen als Boxtel en Veghel dit deel van Brabant tot een verstedelijkte regio, waar desondanks ook grote bosgebieden en agrarische delen in voorkomen. In het westen liggen de bos- en heidegebieden Kampina en het Nationaal Park De Loonse en Drunense Duinen. Ook het Nationaal Landschap het Groene Woud ligt in de regio. In het landschap wisselen dekzandruggen, beekdalen en broekgebieden elkaar af en komt verspreid veel bewoning voor. De regio is een schakel tussen het noorden en zuiden van het land, wat vooral blijkt uit de aanwezigheid van veel snelwegen (A2, A50, A58, A59 en A/N65) en spoorlijnen. Van en naar 's-Hertogenbosch lopen spoorlijnen richting Eindhoven, Tilburg, Utrecht en Oss/Nijmegen. Langs de snelwegen liggen grootschalige bedrijventerreinen. Bij twee ervan in Tilburg en 's-Hertogenbosch staan enkele windturbines.

Vanouds waren de randen van de beekdalen en de dekzandruggen de meest geschikte plek voor bewoning en de akkers. Op de hogere delen bevonden zich uitgestrekte open heidevelden, bossen en stuifzanden. In de 19de en 20ste eeuw zijn veel woeste gronden omgezet in landbouwgrond. De ontginning van de broekgebieden en heidevelden en de bouw van nieuwe boerderijen en ontginningsdorpen betekende dat voorheen lege gebieden konden worden bewoond. Na de Tweede Wereldoorlog veranderden de beekdalen na diverse ruilverkavelingen in open gebieden.

In de Meierij komen vrij veel kastelen en buitenplaatsen voor, onder meer rond Vught en Berlicum.

Vanuit 's-Hertogenbosch lopen twee 150kV hoogspanningsleidingen door het gebied, één loopt parallel aan de Zuid-Willemsvaart.

Foto Paul Paris

3. Ontstaan van het natuurlijke landschap

3.1 Pleistoceen en ouder

De regio maakt deel uit van het tektonisch dalingsgebied van de Roerdaalslenk, dat het oosten van Noord-Brabant doorsnijdt. Het wordt in het oosten door de Peelrandbreuk begrensd. Langs de breukzone in de aardkorst vinden al miljoenen jaren verschuivingen plaats. Aan de oppervlakte is er niet zo veel van te zien, omdat de Maas in de laagte afzettingen heeft neergelegd die hoogteverschillen grotendeels hebben opgevuld. Tijdens het pleistoceen, de periode van ijstijden kwam het landijs niet tot aan de huidige regio. Wel heerste een poolklimaat en was het landschap te vergelijken met een poolwoestijn of een toendra. Door de wind werden zand- en leemlagen afgezet. Zodoende ontstond het zwakgolvende dekzandlandschap dat karakteristiek is voor deze regio. Dit landschap bestaat uit een afwisseling van dekzandruggen, lager gelegen beekdalen en broekgebieden. De meeste dekzandruggen lopen min of meer oost-west. Er loopt een brede rug ten zuiden van de Maas van Waalwijk naar 's-Hertogenbosch, welke na een korte onderbreking verder loopt van Rosmalen naar Oss. Beken en rivieren volgen de algemene helling van het terrein en lopen globaal van zuid naar noord. Al het water van Dommel, de Beerze, de Reusel, Essche Stroom, Dieze en Aa moet door de nauwe doorgang bij 's-Hertogenbosch om de Maas te bereiken, waarmee de streek rondom deze stad heel waterrijk is en vaak met overlast kampte.

¹ Eindhoven ligt buiten het gebied, de beide andere steden erbinnen.

3.2 Holoceen

Ongeveer 10.000 jaar geleden kwam een einde aan de laatste ijstijd en begon het holoceen. De temperatuur steeg, het werd vochtiger en de open, vrijwel boomloze vlakte veranderde in een gesloten bos. Door de stijging van de grondwaterspiegel kwam op plaatsen met een slechte afwatering veenvorming voor. Uitgestrekte veenmoerassen zijn in de Meerij niet tot ontwikkeling gekomen. Dit beperkte zich tot kleinere gebieden, die we vaak nog als vennen in het landschap terugvinden. In de beekdalen hebben de rivieren leem- en zandlaagjes afgezet.

3.3 Landschappenkaart

De regio behoort op de archeologische landschappenkaart tot de Roerdaalslenk en een klein deel tot de Rijn-Maasdelta. Als landschapszones hierbinnen zijn beekdalbodems, droogdalbodems, beek- en droogdallellingen, dekzandruggen en dekzandvlakten onderscheiden. De Rijn-Maasdelta is niet verder onderverdeeld.

4. Bewoningsgeschiedenis

4.1 Prehistorie en Romeinse tijd

Op verschillende plaatsen in de Meerij zijn sporen uit de prehistorie gevonden op onder meer de hoge gronden langs de Dommel. Recent zijn in 's-Hertogenbosch aanwijzingen ontdekt voor de aanwezigheid van Neanderthalers (circa 40.000 tot 70.000 jaar geleden.). Van de perioden daarna is weinig bekend. Wel zijn in het Bosse Broek sporen gevonden van jagers-verzamelaars uit het mesolithicum (9000-7000 v.Chr.). In dit waterrijke gebied was voor hen veel voedsel te vinden. Na de introductie van de landbouw werden op diverse plaatsen boerderijen gebouwd en akkers aangelegd, meestal op de flanken van dekzandruggen. Rond 1000 v.Chr. ontstonden al heidevelden en verstuiwingen. Uit de bronstijd en de ijzertijd dateren onder meer de grafheuvels op de Rechte Heide bij Goirle en de resten van boerderijen die bij St.-Oedenrode zijn opgegraven. Bij Goirle zijn onder meer resten van boerderijen uit de bronstijd (2000-800 v.Chr.) gevonden. Langs de Dommel zijn op verschillende plaatsen vondsten uit de Romeinse tijd gedaan. Bij Halder, waar de Dommel en de Essche Stroom bij elkaar komen, lag een handelsnederzetting. Bij Esch zijn zeven grafheuvels uit de Romeinse tijd gevonden. Ten noordoosten van Heesakker in het Helvoirtsche Broek is in de jaren 1950 een Romeinse veenbrug of veenweg ontdekt.

4.2 Middeleeuwen en nieuwe tijd

Vanaf de 3de eeuw n.Chr. liep de bevolking sterk terug. Vanaf de 7de eeuw nam de bevolking in deze streken weer toe en werden nieuwe ontginningen ter hand genomen. Veelal ging het om domeinen: een hoofdboerderij met enkele hiertoe behorende hoeven. Deze grotere bedrijven werden later gesplitst en vormen

de kern van veel huidige buurtschappen. Voorbeelden zijn Wolfswinkel, Vressel en Ten Hulst bij St.-Oedenrode. Ook vanuit oude bewoningskernen werden de aantrekkelijkste delen van het landschap ontgonnen. Gaandeweg groeide de bevolking verder en ook de mindere delen werden ontgonnen. Dit gebeurde vaak in georganiseerd verband. Deze ontginningen werden geïnitieerd door de hertogen van Brabant om daarmee meer belastinggeld te innen. In het landschap zien we deze gebieden terug als complexen van lange strookvormige percelen, zoals in de buurt van Gemonde en Schijndel. Het huidige natuurgebied De Brand, onderdeel van de Loonse en Drunense duinen kent eveneens zo'n opmerkelijke strokenverkaveling. Ook verschillende kloosters waren actief met dergelijke ontginningen.

In de 13de eeuw groeiden kleine individuele akkertjes aaneen tot grote open akkercomplexen. In dezelfde periode nam plaggenbemesting een aanvang. Om de opbrengst van de arme zandgronden te vergroten moest er bemest worden. De mest van de dieren werd vermengd met bosstrooisel of heideplaggen waarna het op de akkers werd gebracht. Er bestond een delicaat evenwicht tussen de hoeveelheid bouwland, de hoeveelheid mest en het areaal heide. Een extra moeilijkheid was het areaal grasland: de beekdalen waren vaak te nat om als weiland of hooiland te gebruiken. Door de aanleg van rabattenbossen probeerden men zoveel mogelijk rendement uit deze gronden te halen. In de beekdalen werden in de middeleeuwen meerdere watermolens aangelegd, zoals de Kilsdonkse molen in Veghel, een opmerkelijke combinatie van een wind- en watermolen.

De heide was belangrijk in het systeem. De koeien en schapen werden er geweid en het leverde heideplaggen, die vermengd werd met de mest van het vee. Dit mengsel werd op de akkers gebracht, waardoor een karakteristieke bolle vorm ontstond. Deze open, bolle akkercomplexen zijn nog op veel plaatsen aanwezig. De bodem met opgebracht materiaal wordt een enkeerdgrond genoemd.

Soms leidde het ontstaan van grote akkers ertoe dat de oude dorpen verplaatst werden naar de rand van de akkers. Vaak bleef de kerk dan op de oude plek staan. Voorbeelden van verplaatste dorpen zijn Haaren, Liempde en Nuenen. In Nederwetten staat de oude kerktoeren op een boereinerf.

Bebossing en heideontginningen

Vanaf ongeveer 1800 zijn delen van de heide, vooral bij Vught en tussen Boxtel en Schijndel, omgezet in bos. Het Veldersbosch, ten zuiden van Boxtel, is zo'n oud bos. Karakteristiek aan dit bos is de overgebleven padenstructuur. Door introductie van kunstmest aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw veranderde het landschap. De heidevelden verloren toen definitief hun oude functie voor de landbouw. Op grote schaal werd de heide omgezet in landbouwgrond. Er kwam een rationeel ingericht, grootschalig en overwegend open akkerlandschap tot stand, doorsneden met

rechte wegen. Alleen de naam heide leeft nog voort rond veel dorpen, zoals de Oisterwijkse en de Schijndelse Heide. Daarnaast werden opnieuw grote delen van de heide bebost, vooral in de jaren 1930 in het kader van de werkverschaffing. De bossen dienden voor het vastleggen van de stuifzanden, maar vooral voor de productie van hout. Er werden veel naaldbomen aangeplant voor gebruik in de mijnen, omdat dennenhout gaat kraken als het onder druk komt te staan. Zo kon een dreigende instorting van een mijn gang tijdig worden opgemerkt. De Loonse en Drunense Duinen zijn in deze periode grotendeels bebost; in een deel van het gebied zijn nog actieve stuifzanden aanwezig. Op de Kampina is een landschap van vennen, droge en natte heidevelden bewaard gebleven.

Foto Paul Paris

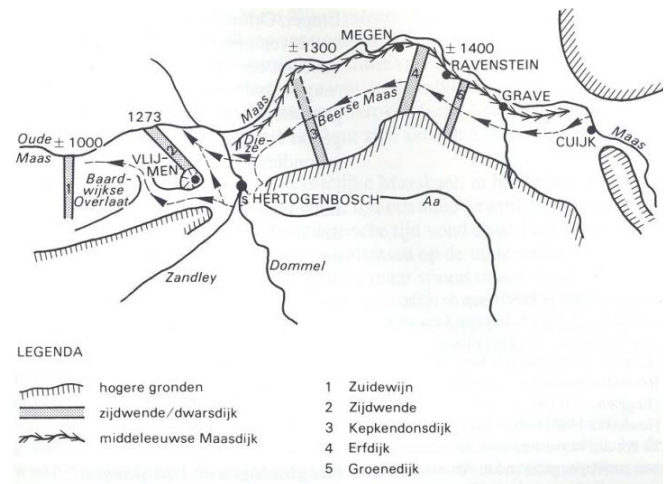
Kastelen en buitenplaatsen

Er zijn middeleeuwse kastelen bewaard gebleven, onder meer Oud-Herlaer, Nieuw-Herlaer, Haanwijk, Durendaal, Ter Borch, Maurick, Stapelen en Nemerlaer. In de omgeving van 's-Hertogenbosch liggen veel landgoederen, buitenplaatsen en villa's. Oudere buitenplaatsen zijn vaak voortgekomen uit boerderijen, zoals het Groot Duifhuis bij Liempde. Landgoederen en buitenplaatsen uit de 19de en 20ste eeuw, die vaak op de voormalige heide liggen, zijn meestal in een keer aangelegd. Voorbeelden hiervan zijn Dommeloord, Huis ter Heide (bij Tilburg), De Oude Hondenberg, Sparrenrijk, Beukenhorst, Halse Barrier en Eikenhorst.

Waterstaat

In de late middeleeuwen werd de wateroverlast rond 's-Hertogenbosch een steeds groter probleem. De laaggelegen gebieden rond de stad overstromden regelmatig als gevolg van hoog Maaswater. De Brabantse beken die via de Dieze op de Maas moesten lozen, konden hun water niet meer kwijt waardoor de Bossche Broek en andere lage polders onderliepen. Daarom werd in de 16de eeuw het systeem van de Beerse Maas ingesteld.

Bij topafvoer van de Maas kon een deel van het water in de buurt van Cuijk binnendijks afstromen, om bij 's-Hertogenbosch via de Bokhovense Overlaat weer in de Maas terecht te komen. Als dit niet lukte, bleef het water alsnog lange tijd daar staan. In de 18de eeuw werd daarop bij Heusden de Baardwijkse overlaat gerealiseerd, zodat het water naar de Biesbosch kon worden afgevoerd. Verdere verbeteringen konden pas worden uitgevoerd nadat de vestingstatus van 's-Hertogenbosch was opgeheven. Omstreeks 1900 is het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch-Drongelen aangelegd. De Beerse Overlaat werd uiteindelijk in 1942 gesloten (zie ook regio Maaskant).

Het stelsel van de Beerse Maas bij 's-Hertogenbosch. Bron: De Bont, 1993

Naarmate de ontginning van de heidevelden en broekgronden vorderde, nam ook de hoeveelheid af te voeren water toe. De beken en rivieren in de regio konden dit lang niet allemaal verwerken en wateroverlast trad in de loop van de 19de eeuw veelvuldig op. Na de oprichting van het Waterschap de Dommel in 1863 werd de kanalisatie van de beken voortvarend ter hand genomen. Bekken werden rechtgetrokken en kregen een grotere afvoercapaciteit. Hierdoor kwam een einde aan de jaarlijkse overstromingen en konden moerassige broekgebieden worden ontgonnen en als grasland worden gebruikt. In de jaren na 1960 vond een tweede ronde verbeteringen plaats aan de rivieren en beken, veelal in het kader van ruilverkavelingen. De eisen van de landbouw werden hoger en door de groei van steden en dorpen nam ook de afvoer van stedelijk water toen. Opnieuw werden meanders in beken afgesneden, waardoor de natuurlijke oorsprong nog maar moeilijk herkenbaar was. In de laatste vijftien jaar vind het omgekeerde plaats en worden oude meanders in beken weer hersteld, de zogenaamde hermeandering. Een goed voorbeeld is de Essche Stroom, die rond Boxtel weer meandert. Natuur en recreatie profiteren daar in grote mate van.

4.3 Recente ontwikkelingen

De meest in het oog springende ontwikkeling in de regio is de enorme groei van steden en dorpen. 's-Hertogenbosch en vooral Tilburg zijn de afgelopen decennia gegroeid tot hun huidige omvang. Ook veel dorpen in het gebied zijn de afgelopen eeuw sterk uitgebreid. Denk aan Boxtel, Oisterwijk, Schijndel en Nuenen: dorpen met circa 20.000 inwoners, waarmee de regio flink verstedelijkt is geraakt. De bijhorende groei van de infrastructuur, met name van snelwegen is eveneens onmiskenbaar. Langs veel snelwegen en aan kanalen zijn grote industrie- en bedrijventerreinen ontwikkeld. Nuenen, Liempde en Oisterwijk zijn aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

Na de Tweede Wereldoorlog trad in de landbouw verdere schaalvergroting op. In de Kempen namen de gespecialiseerde melkveehouderijen, kippen- en varkensfokkerijen in omvang toe. De bedrijfsvoering raakte steeds meer los van de grond, extra veevoer werd van elders aangevoerd. De resterende grond kwam grotendeels in dienst te staan van de veehouderij en maïsteelt. Grote delen van het agrarische landschap werden opnieuw ingericht en vormgegeven in het kader van ruilverkavelingen. In de regio zijn er veel uitgevoerd.

Grote delen van het agrarische landschap werden opnieuw ingericht en vormgegeven. Smalle, vaak strookvormige percelen werden vervangen door grotere blokvormige kavels. Nieuwe boerderijen werden gebouwd op plaatsen waar er tot dan geen had gestaan. De schaalvergroting betekende dat de fijnmazige structuur van in de beekdalen en veel karakteristieke populierenbosjes en rijen populieren langs percelen verdwenen. De visueel-ruimtelijke verschillen tussen de oude bouwlanden op de uitgestrekte open akkercomplexen, de heidevelden en het grasland werden genivelleerd. De laaggelegen graslandgebieden werden even open als de akkercomplexen. Ook in het bodemgebruik verdwenen de verschillen grotendeels. Door de aanpassingen in de waterhuishouding kon ook in de vanouds nattere terreinen akkerbouw of maïsteelt plaatsvinden. Eén van de uitgevoerde ruilverkavelingen, de Scheeken, is aangewezen als wederopbouwgebied van nationaal belang. Bijzonder aan deze ruilverkaveling is dat in de uitvoering de bestaande opbouw is gehandhaafd en een compartimentering door middel van laanbeplanting tot stand is gebracht.

Naam	Oppervlakte (ha)	Periode	% in regio
Zuiden Afwateringskanaal Beneden Donge	9454	1970 - 1994	2,5%
Alphen en Riel	4194	1984 - 1999	4,9%
Moersche Heide	633	1988 - 1997	5,0%
Geffen	437	1937 - 1940	5,3%
Heusden-Vlijmen	9383	1959 - 1977	7,2%
Gilze-Bavel-Rijensbroek	6964	1971 - 1988	8,5%
De Leek (RVK administratief karakter)	239	1930 - 1935	13,7%
Rosmalen (v/h Rosmalen-Empel)	745	2000 - 2005	15,6%
Uden	3713	1967 - 1982	17,3%
Diessensche Broek	561	1939 - 1951	18,7%
Midden-Maasland	13951	1974 - 1997	27,6%
De Hilver (Strategisch Groenproject)	8115	1997 - 2013	39,3%
Maaskant West	3548	1950 - 1964	47,3%
Lieshoutsche Beemden en Beeksc	825	1940 - 1951	58,7%
Oirschot-Best	4970	1966 - 1986	63,0%
Veghel-Erp	5056	1966 - 1986	98,0%
Lieshout	1603	1970 - 1983	99,6%
Scheeken, De	1028	1941 - 1955	100,0%
Oedenrode, Sint/Algemeen	15589	1986 - 2007	100,0%
Bleeken, De	173	1927 - 1931	100,0%
Moergestel	736	1930 - 1935	100,0%
Spoordonk	1710	1948 - 1958	100,0%
Bossche Broek	2594	1957 - 1978	100,0%
Leygraaf, De	5868	1963 - 1980	100,0%
Viermannekesbrug (SGP)	605	1989 - 2000	100,0%

Foto Wim van der Ende

5. Specifieke thema's

De steden

's-Hertogenbosch (108.000 inwoners) is ontstaan op een zandrug in het mondingsgebied van de Aa, de Dommel en de Essche Stroom in de Maas. Stadsrechten dateren van 1195, waarna de stad zich ontwikkelde tot een bestuurlijk en kerkelijk centrum en tot de 17de eeuw een grote bloei doormaakte. Bekendste monument uit die tijd is de gotische Sint Janskathedraal, gebouwd tussen circa 1370 en 1530. Enkele malen werd de stad vergroot en ommuurd. Door haar gunstige ligging aan zowel water- als landwegen werd het een belangrijke handelsstad. De stad was van groot militair-strategisch belang. In de 17de eeuw werden daarom een citadel en bolwerken aangelegd en ten zuiden van de stad werd Fort Isabella gebouwd. De verdedigingswerken waren een onderdeel van de Zuidelijke Waterlinie, waarvan in en om de stad nog enkele werken resteren (Orthen, Pettelaarschans, Engelen, Crevecoeur, Herven, de lunetten rond Vught). In 1874 is de vesting 's-Hertogenbosch officieel opgeheven. De verdedigingswerken werden niet geslecht, omdat ze een waterkerende functie hadden. Net als in veel Nederlandse steden werd de stad in het midden van de 19de eeuw aangesloten op het spoorwegennet en begon de economie aan het eind van die eeuw weer op te bloeien. Tot nieuwe uitbreidingen leidde dit vooralsnog niet, omdat in het oude centrum nog

ruimte was. Pas na 1900 verrees de eerste bebouwing buiten het centrum, aan de westkant. In de decennia erna groeide de stad gestaag door. De Muntel bijvoorbeeld, ten noordoosten van de oude stad, volgde na 1918. De bedrijvigheid concentreerde zich vooral aan de noordwestkant van de stad. Opvallend is dat er niet naar het zuiden toe werd gebouwd.

De natte gronden van de Bossche Broek zijn tot op de dag van vandaag open gebleven als gevolg van een vroege vorm van 'landschapsbescherming'. Ze vormen een belangrijk recreatiegebied.

Structurerende elementen in de naoorlogse groei waren de A2 en de A59. Karakteristiek voorbeeld uit deze periode is de wijk de Pettelaar, bekend om de architectuur van de Bossche School.

De wijk, met het opvallende provinciehuis aan de A2, is aangewezen tot wederopbouwgebied van nationaal belang. Intussen is de stad tot over de snelwegen heen gegroeid. Haverleij aan de Maas is een van de laatste uitbreidingen van de stad. De gaaf bewaarde binnenstad vormt samen met de vestingwerken en de Bossche Broek een beschermd stadsgezicht en is een geliefde toeristische bestemming.

Tilburg (191.000 inwoners) is pas in de 19de eeuw een stad geworden, toen Lodewijk Napoleon het in 1809 stadsrechten gaf. De stad begon als een collectief van onderling verbonden gehuchten, de zogenoemde herdgangen. Vanaf het begin van de 17de eeuw ontwikkelden deze zich tot het belangrijkste wolcentrum van het land. Aanvankelijk was de wolbewerking beperkt tot de huishouderij, in de loop van de 19de eeuw echter, werd de productie steeds meer fabrieksmatig en grootschalig aangepakt. De ontwikkeling van de infrastructuur betekende een belangrijke impuls voor de groei van de stad. De aanleg van wegen en spoorwegen in de tweede helft van de 19de eeuw en het Wilhelminakanaal in 1919-1923 zorgden voor een goed bereikbare stad. Gaandeweg de 19de eeuw groeiden de buurtschappen aan elkaar tot een merkwaardig stedelijk gebied, omdat de uitbreidingen weinig planmatig waren. In de eerste helft van de 20ste eeuw kwam er meer structuur in de uitbreidingen. Het noorden van de stad werden arbeiders- en middenstandwijken gerealiseerd, zoals Molenbochten en Veldhoven. In het zuiden en langs

Foto Secure in Air

de uitvalswegen verrezen villawijken. Na de Tweede Wereldoorlog groeide de stad stevig door, vooral naar het westen met wijken als het Zand en de Reit. De oorspronkelijke buurtschappen waaruit de stad is gevormd zijn nog goed te herkennen. Door de instorting van de textielindustrie zijn veel van de vroegere fabrieksterreinen omgevormd tot woonwijken. Sinds de jaren 1980 heeft Tilburg een universiteit, later kwam daar een hogeschool bij, zodat er tegenwoordig veel studenten in de stad wonen. In 1997 is de gemeente uitgebreid met Udenhout en Berkel-Enschot, zodat een gemeente met ruim 213.000 inwoners ontstond, de zesde qua inwonertal van ons land. Enkele hoge kantoorgebouwen bepalen de skyline van de stad vanuit de omgeving.

Populieren en klompen

Grote delen van de Meerij worden gekenmerkt door een kleinschalig landschap met kleine bosjes en rijen populieren langs de wegen en kavelgrenzen. Dit kwam door het voorpootrecht, dat recht gaf bomen te planten op gemeenschappelijke gronden die aan eigen land grensden. Op plaatsen waar geen voorpootrecht van kracht was werd de houtproductie van overheidswege opgelegd. Mede hierdoor werd de houtteelt in de Meerij steeds belangrijker. Gaandeweg werden steeds meer populieren aangeplant. Sommige delen ontwikkelden zich tot echte populierenlandschappen. Er waren zelfs speciale bomenakkertjes. De populieren dienden vooral om klompen van te maken. De klompenmakerij nam een vlucht in de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Kerngebied waren St.-Oedenrode, Schijndel, Veghel, Liempde, Best en Boxtel. Na de Tweede Wereldoorlog nam deze productie snel af en daarmee ook de populierenteelt. In delen van het gebied verdween deze soort nagenoeg, maar recent zijn

initiatieven ontplooid tot instandhouding en versterking van het populierenlandschap.

Infrastructuur

Tegenwoordig is de regio zeer goed ontsloten over de weg, water en per spoor. Dat was lange tijd niet het geval. Doorgaande landwegen waren tot het begin van de 20ste eeuw schaars. De belangrijkste noord-zuidverbinding was de in 1742 verharde steenweg tussen 's-Hertogenbosch en Eindhoven. Tussen 1819 en 1840 kwam de verbinding Breda-Tilburg-'s-Hertogenbosch-Grave tot stand. De snelwegen volgden vanaf de jaren 1960 en werden aan het einde van de 20ste eeuw voltooid. Of de N65 geheel wordt opgewaardeerd tot A65 is al jaren onderwerp van discussie. De Randweg 's-Hertogenbosch is begin deze eeuw verbreed, inclusief de knooppunten Empel, Vught en Hintham. Bij Tilburg ligt knooppunt de Baars.

Van belang voor de economische ontwikkeling van de regio was de aanleg van kanalen en spoorwegen. In 1826 werd de Zuid-Willemsvaart geopend. Het kanaal verbond de steden 's-Hertogenbosch en Maastricht en had een lengte van ruim 120 kilometer met 21 sluizen. De Maas was tot in de jaren 1920, toen de Maaswerken werden uitgevoerd, geen betrouwbare vaarverbinding; verschillende maanden in het jaar stond het peil in de rivier te laag om er te kunnen varen. In 1923 werd het Wilhelminakanaal gegraven. Dit kanaal verbindt de Zuid-Willemsvaart met de Bergsche Maas in Geertruidenberg en bood Tilburg en Oosterhout een goede vaarverbinding. Vanaf de jaren 1860 kwam het spoorwegnetwerk tot stand. 's-Hertogenbosch werd het knooppunt in Brabant. Van hieruit zijn alle andere steden in de provincie te bereiken. De spoorbrug tussen Hedel en 's-Hertogenbosch voor het spoor vanuit Utrecht

Foto Wim van der Ende

kwam in 1870 gereed. Een intussen gesloten spoorlijn was het 'Halve Zolenlijntje' door de Langstraat uit 1890. De spoorbrug door de Moerputten is recentelijk gerestaureerd en in gebruik als voet- en fietspad. De goederenspoorlijn van Boxtel naar Veghel, tot 1972 doorgaand tot Mill, werd in 2008 officieel opgeheven. Ook hiervan zijn delen van het tracé in gebruik als fietspad.

Natuur

Ondanks de landbouwontginningen en de bebossingen bleven aanzienlijke delen van de vroegere woeste gronden als natuurterrein gespaard. Natuurbeschermingsorganisaties beheren grote delen van deze natuurgebieden: Regte Heide, de Loonse en Drunense Duinen (een Nationaal Park), de Oisterwijkse Bossen en Vennen, de Kampina. De laatste drie zijn in het bezit van Natuurmonumenten.

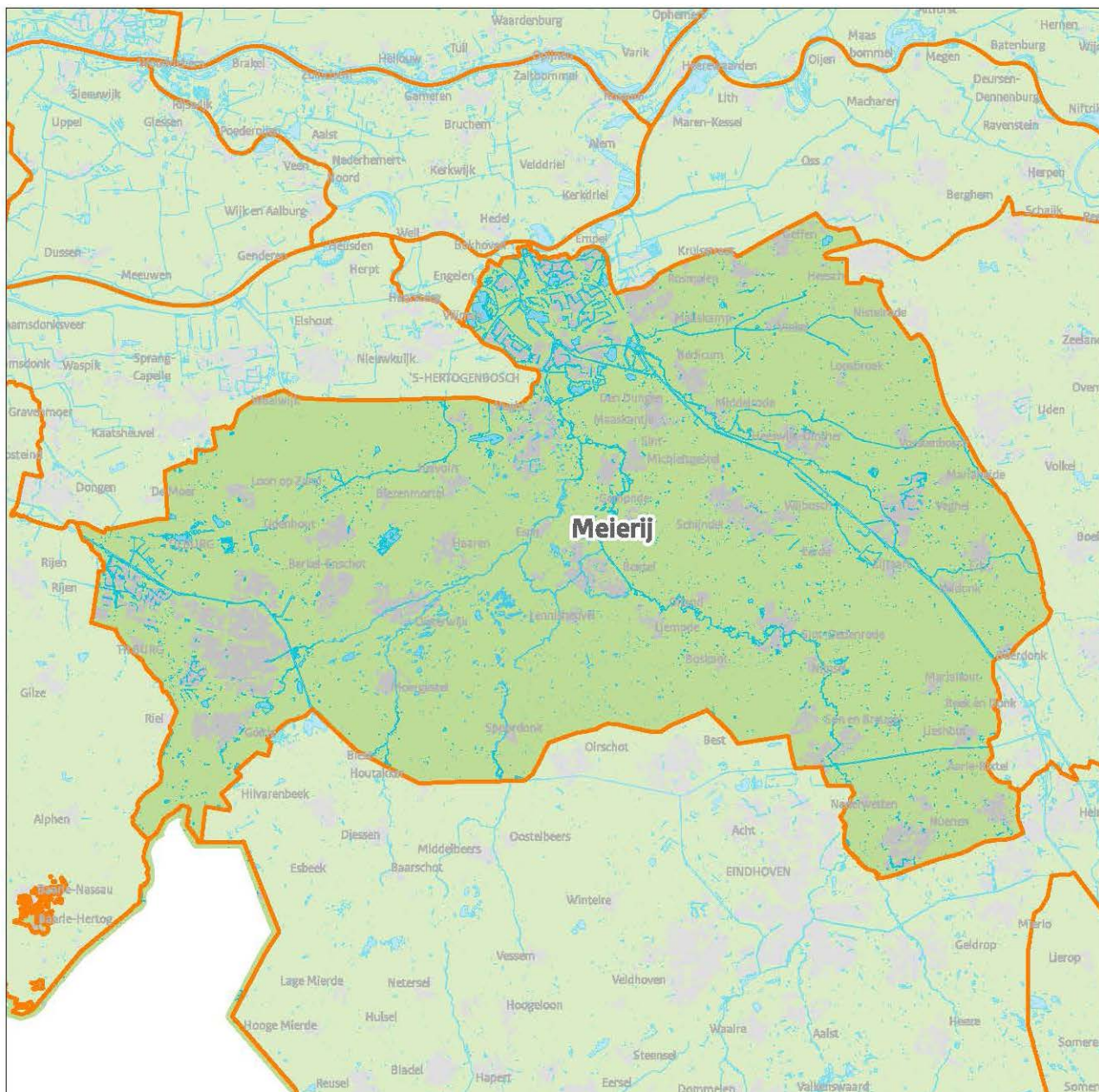
Het nationaal landschap Het Groene Woud ligt centraal in de Meerij en wordt door de provincie, gemeenten en natuurbeheerders gepromoot. Onder meer de Mortelen maakt er deel van uit. Er is ook plaats voor landbouw in het nationale landschap.

Het gaat om duurzame landbouw die van belang is om de variatie van het nationale landschap als geheel te behouden. De meeste natuurgebieden zijn beschermd als Natura 2000-gebied.

De natuurgebieden vormen voor de stedelijke bevolking belangrijke recreatieterreinen.

Literatuurlijst

- Boekwijt, H., M. Enderman, R. Glaudemans & J. Viguurs 2016: *De stad van Bosch. Bossche bouwhistorie in nieuw perspectief*, 's-Hertogenbosch.
- Crijns, A.H. & F.W.J. Kriellaars 1987: *Het gemengde landbouwbedrijf op de zandgronden in Noord-Brabant 1800-1885*, Tilburg (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland).
- Leenders, K.A.H.W., 1994: *Het Schijndelse cultuurlandschap. Een detailstudie*, Schijndel.
- Putten, R. van, P. Robben & P. Siebers 2019: *Historische atlas van Tilburg. De transformatie van een textielstad*, Nijmegen.
- Vaart, J.M.M. van der, 2017: *Sterrebos. Het Groot Heyvelt op Oud-Herlaer. Geschiedenis van een ontginningslandgoed tussen Dommel en Bossche Broek*, Woudrichem.

Bron: CBS (1:50.000)

1:325.000

Landschapsvormende functie	Elementen en structuren in het huidige landschap DE MEIJERIJ
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> Zwak golvend dekzandlandschap, doorsneden door beken, die afstromen richting Den Bosch Afwisseling van dekzandruggen, beekdalen en voormalige broekgebieden Op veel plaatsen leem in de ondergrond Breukenstelsel Peelrandbreuk e.a.
Landbouw	<ul style="list-style-type: none"> Onderscheid open (bolle) akkers – woeste gronden, die zijn omgezet in 19de-eeuwse, rationeel verkavelde heideontginningen (+ bosbouw); zie aldaar) Graslanden / maisteelt in beekdalen en broekontginningen t.b.v. veehouderijen Oorspronkelijk kleinschalig agrarisch landschap op overgang beekdalen naar hogere gronden <ul style="list-style-type: none"> Door ruilverkavelingen verminderd herkenbaar onderscheid tussen en grootschaliger landschap Agrofoodindustrie De Scheeken Wederopbouwgebied
Bosbouw en natuur	<ul style="list-style-type: none"> Kleinschalige oude cultuurlandschappen met wegbeplanting in voorpoetstroken Populierenlandschap langs Dommel N2000 gebieden met bossen, heide en vennen (o.a. Kampina en Regte Heide) NP Loonse en Drunense Duinen (stuifzand en bos) NP Van Gogh (in oprichting)
Wonen	<ul style="list-style-type: none"> 's-Hertogenbosch historische (bestuurs- en vesting)stad, met bijzondere ligging Bossche Broek Tilburg, collectief van herdgangen vormde de stad <ul style="list-style-type: none"> Universiteit Oude dorpen bij beekdalen, overgang hoog - laag 19de-eeuwse ontginningsdorpen Flinke groei steden en dorpen vanaf 1950 Veel verspreide bebouwing in het buitengebied Kenmerkende langgevelboerderijen
Waterstaat	<ul style="list-style-type: none"> (Binnen)Dieze Beeksystemen Dommel, Aa en Beerze Meerdere hermeanderingsprojecten (beekherstel) Zuid-Willemsvaart en Maximakanaal Afwateringskanaal Den Bosch-Drongelen Bossche Broek, N2000 en waterbergingsgebied Resten Beerse Maas en Overlaat
Defensie	<ul style="list-style-type: none"> Middeleeuwse kastelen Zuiderwaterlinie <ul style="list-style-type: none"> Vesting en Citadel Den Bosch O.a. Lunetten Vught en Fort Isabella, Crèvecoeur Vml Kamp Vught en herdenkingsplek
Delfstofwinning	<ul style="list-style-type: none"> Zandwinplassen, veelal omgezet in recreatieterrein Leemwinning, leemputten
Bedrijvigheid	<ul style="list-style-type: none"> Watermolens Dommeldal en Beerze Tilburgs industrieel erfgoed (textiel) Sporen klompenindustrie: populierenlandschap rond Liempde Veel industrie- en bedrijventerreinen
Verkeer	<ul style="list-style-type: none"> Zuid-Willemsvaart en Maximakanaal met sluizen en stuwen Wilhelminakanaal met sluizen, stuwen en beplanting Steenweg 's-Hertogenbosch-Grave (1823-25) A2 (vml Steenweg Den Bosch-Eindhoven) A50 A59 (vml Steenweg Den Bosch – Grave) A/N65 N279 Spoorlijnen en stationsgebouwen <ul style="list-style-type: none"> Utrecht-Den Bosch-Eindhoven Tilburg-Boxtel Den Bosch - Oss Restanten spoorlijn Boxtel-Wesel (Duits lijntje)
Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> Provinciehuis Brabant te Den Bosch
Religie	<ul style="list-style-type: none"> Sporen Rooms-Katholicisme: o.a. kloosters, abdijen, Lourdesgrot, kapellen, St Janskathedraal
Landgoederen en buitenplaatsen	<ul style="list-style-type: none"> Landgoederen, voortkomend uit oudere kastelen (zie defensie). Concentratie rond Den Bosch 19de-eeuwse landgoederen na heideontginning tot bos

Hebt u vragen?

Bel dan 033 – 421 7 456 of stuur een mail naar info@cultureelerfgoed.nl.
www.cultureelerfgoed.nl

De regiobeschrijving van Meierij maakt deel uit van Panorama Landschap – Karakterisering van de Nederlandse Landschapsgeschiedenis in 78 regio's.

Panorama Landschap is een initiatief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en is ontwikkeld in het kader van de Visie Erfgoed en Ruimte. Bij het samenstellen van de teksten is gebruik gemaakt van – en voortgebouwd op – het project 'Landschappen van Noord-Nederland' van het kenniscentrum Landschap van de RUG, en de 12 provinciale rapporten van het project Ontgonnen Verleden, van het Ministerie van LNV.

Tekst: Edwin Raap

Foto's: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld.

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.
Maart 2022

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.

Deze publicatie kunnen wij op dit moment nog niet toegankelijk aanbieden. Zie ook cultureelerfgoed.nl/toegankelijkheid.